

УДК 070.15 (477)

ЕТНІЧНЕ РІЗНОМАНІТТЯ КИЇВСЬКОЇ ПРЕСИ: ПОШУКИ ТОЛЕРАНТНОСТІ

Сидоренко Н.М.

Постановка проблеми. Наша держава прагне цивілізовано регулювати досить складні міжнаціональні взаємини, що знайшли своє відображення у національному законодавстві, зокрема в Конституції України, Декларації прав національностей України, законах "Про громадянство", "Про національні меншини в Україні", "Про біженців". інших постановвах уряду, рішеннях місцевих рад та адміністрацій. Зокрема? Закон України „Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні” проголошує неприпустимість використання ЗМІ в розпалюванні расової, національної, релігійної ворожнечі тощо [2, с.27]. Цей принцип покладений і в основу пункту 4 „Кодексу професійної етики українського журналіста” (1997), де зазначено, що журналіст „повинен уникати у своїх публікаціях та передачах образ з приводу національних, расових, етичних та релігійних поглядів і почуттів людей, протидіяти екстремізму та обмеженню громадянських прав за будь-якими ознаками” [4, с.304]. Реалізація положень цих документів сприяє збереженню міжетнічного миру у сучасному українському суспільстві, формуванню правових засад державної етнонаціональної політики, задоволенню етнокультурних та етносоціальних потреб.

Взаємоіснування у суспільстві представників багатьох етнічних груп потребує їхньої консолідації, взаємоповаги, розуміння проблем внутрішньо-національного життя, пристосування до загальнодержавних вимог; водночас важливим є аспект збереження етнічної самобутності, кристалізації національної ідеї, виховання національної еліти як застороги перед асиміляцією, "розчиненням" поміж іншими, впливовішими або чисельнішими народностями, потреба бачити в кожному народі його найкращі риси.

За підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року, на території України проживають представники понад 130 національностей і народностей, серед яких українці становлять 77,8% від загальної кількості населення, росіяни – 17,3%, білоруси – 0,6 %, молдовани і кримські татари – по 0,5 %, болгары – 0,4%, угорці, румуни і поляки – по 0,3% і т.д. У національній панорамі Києві налічується 82,2% українців, 13,1% росіян, 3,9% євреїв, 1,0% білорусів, 0,4% поляків, 0,2% вірмен, а також представників інших народів.

Нинішній етап самоорганізації народів вирізняється значним рівнем етнічної мобілізованості. На 1 січня 2005 року в Україні діяли понад 800 товариств національно-культурного спрямування, деякі з них мали всеукраїнський статус. Нині в Києві зареєстровано понад 100 товариств, асоціацій, спілок, центрів, громад, фондів, форумів та інших форм громадських національно-культурних організацій; значний відсоток складають об'єднання окремих народів: євреїв, росіян, поляків, німців, татар, ромів, чехів та ін.

Серед найперших (у 1989-1992 рр.) зареєстровані Асоціація корейців м. Києва, дитячий національно-культурний німецький фонд "Kinderstimmen", Єврейське культурно-просвітне товариство ім. Шолом-Алейхема, Київське українсько-чеське

культурно-освітнє товариство “Вишеград”, національно-культурне товариство поляків “Злагода”. “Наймолодшими” (створеними на початку ХХІ ст.) можна вважати Всеукраїнську громадську організацію “Руська рада України”, національно-культурне товариство “Амала”, міжконфесійну асоціацію “Крок до єднання”, татарський жіночий клуб “Ізгелек”. Таким чином, до 1991 р., до часу набуття Україною незалежності, функціонувало сім національно-культурних товариств, решта утворилася згодом.

Надзвичайну активність виявляють представники єврейського народу, які дбають про задоволення всебічних зацікавлень культурного, історичного, освітнього, релігійного характеру. Це стосується таких громадських об'єднань, як Товариство єврейської культури України, Всеукраїнський єврейський конгрес, Єврейське культурно-просвітнє товариство ім. Шолом-Алейхема, Єврейський фонд України, Університет духовного спадку єврейського народу тощо. Перелік польських товариств також свідчить про потребу відроджувати духовні корені, дбати про рідну мову і традиції, що виявляється у діяльності Київського культурно-освітнього товариства поляків ім. А. Міцкевича, Спілки поляків України, польського товариства “Полонія” та інших. Німецькі культурологічні та міжнародні громадські організації зосереджують свою працю на території всієї України, де в різних куточках відомі такі назви, як “Валентайн”, “Відерштраль”, “Відергебурт”, “Грюс Гот”. Намагаються об'єднати освітні й мистецькі здобутки своїх народів товариства ромів, чехів, греків, казахів, башкир, бурятів, караїмів, вірмен, азербайджанців, корейців, курдів, литовців, угорців, киргизів, білорусів.

Помітне також прагнення до створення міжнаціональних організацій, прикладом яких можуть бути Всеукраїнський культурний центр тюркомовних та східних народів, Київське товариство народів фіно-пермського угруповання, Ісламський культурний центр, благодійний фонд сприяння міжнаціональній та соціальній згоді в Україні “Разом”, міжконфесійна асоціація “Крок до єднання” і т.д., що намагаються підтримати основу для національної, духовної, релігійної толерантності й добродійності в суспільстві.

Чимало представників етнічних меншин у Києві однією з умов свого національного відродження називають вивчення рідної мови, культури, традицій і звичаїв. Тому при товариствах працюють відповідні школи, гуртки чи групи. Наприклад, заснована національна курдська школа, загальноосвітня школа “Іршад” для тюркомовних і східних народів, національна німецька школа для дітей віком від 3 до 16 років, у восьми областях України функціонують школи вихідного дня з вивченням азербайджанської мови й літератури; вивчаються польська, корейська, грецька, ромська мови, ідиш. У Національному університеті культури працює кафедра етнокulturології, що готує фахівців для гуманітарної сфери.

Творча діяльність представників національних меншин, які мешкають у столиці України, є невід'ємною складовою культурно-мистецького життя Києва. У місті працюють 12 аматорських театрів, 4 театри-студії і 8 театральних груп, серед яких Театр єврейської пісні “Нешоме” у Печерському районі, циганський театр “Романс” у системі Головного управління культури (професійний колектив, що поєднує музичну драматургію, класичний романс і національний фольклор). Впродовж останніх років проводилося свято національних традицій “Фольклорама”, в якому взяли участь українці, греки, євреї, азербайджанці, чехи, татари, німці, литовці, корейці, росіяни, роми, афганці. Спільно з Інститутом соціології НАН України міська держадміністрація провела соціологічне дослідження “Духовно-культурні потреби національних меншин столиці”, результати якого використовуються у практичній роботі. З 2000 року

ЕТНІЧНЕ РІЗНОМАНІТТЯ КИЇВСЬКОЇ ПРЕСИ: ПОШУКИ ТОЛЕРАНТНОСТІ

функціонують курси української мови для представників національних громад, проведено 3-й загальноміський конкурс “Квітни, мово, зірнице слова” для учнівської молоді національних меншин столиці для виявлення знання державної і національних мов.

Одним із важливих чинників і рушіїв процесу мирного співжиття і толерантного порозуміння виступають засоби масової інформації, що можуть володіти силою згуртування етнічних груп, духовного й політичного відродження, національного самовизначення, з одного боку, а з іншого – перетворення на демократичних засадах своїх стосунків із іншими національностями, цивілізованого добросусідства у розмаїтому світі.

Національна телекомпанія України, хоч і не має окремих каналів чи програм мовами народів, які населяють нашу державу, але готує спеціальні передачі, присвячені висвітленню різних аспектів життя етносів. Національна радіокомпанія України веде мовлення російською (334 год. на рік) та румунською (547,5 год. на рік). Враховуючи особливості національного складу деяких регіонів України, мовлення для національних меншин ведуть Закарпатська (чотири національні редакції; мовлення ведеться румунською, угорською, словацькою, німецькою та циганською мовами), Одеська (теле- і радіопрограми “Плаюл Натал” та “Актуалітец” для молдовського населення, “Роден край” – для болгар, “Ана Тарафи” – для гагаузів, україномовна програма “Суцвіття”), Чернівецька телерадіокомпанія (мовлення румунською та єврейською мовами; телепередача “Родина” і радіопрограма “Україна – рідний край”), Державна телерадіокомпанія “Крим” (мовлення кримськотатарською, болгарською, вірменською, грецькою, німецькою, російською та українською мовами – передачі “Повернення”, “Болгарські зустрічі”, “Барев”, “Хоффунг”, “Крымская радуга” тощо) та Національна радіокомпанія (циклові тематичні передачі про діяльність національно-культурних товариств, їхні традиції і здобутки – “Рідний край”, “Тлумач”, “Добридень”, “Радіо “муз” представляє” та ін.).

За статистичними даними Державного комітету телебачення і радіомовлення України, нині зареєстровано та перереєстровано майже 200 видань для національних меншин, з яких понад 50 мають загальнодержавну сферу розповсюдження, інші – місцеву. До 2005 р. в Києві видавалася половина (три із шести) газет національних меншин – додатків до газети “Голос України”, органу Верховної Ради України. Це “Арагац” (співзасновник – вірменське товариство), “Dziennik Kijowski” (співзасновник – Спілка поляків України), “Еврейские вести” (газета товариства єврейської культури України). Відповідно “Голос Крима” виходить у Сімферополі, “Роден край” – в Одесі, а “Concordia” – у Чернівцях.

Поряд із цими газетами можна назвати ще низку, засновниками яких стали національні товариства у Києві. Так, Всеукраїнський культурний центр тюркомовних і східних народів подбав про часопис “Кардашлар”, ісламський культурний центр – щомісячник “Аль-Баян”, київське товариство татарської культури імені Габдули Тукая – газету “Майдан” і серію “Тюркський світ” в альманасі “Етноси України”; Об’єднана єврейська община України видає тижневик “Век”, Єврейське культурно-просвітнє товариство ім. Шолом-Алейхема – газету “Ейнікайт”, Єврейський фонд України – газету “Київ єврейський”; Всеукраїнський азербайджанський громадсько-культурний центр ім. Нізамі Гянджеві – газету “Эхо Азербайджана” тощо. Жіночий клуб “Суомі” сприяв появі “Бюлетеня фінно-пермського товариства”, існує щомісячна газета німців України (“Deutscher Kanal”), до 1997 р. видавався курдський часопис “Голос Мідії”. Всеукраїнське товариство російської культури “Русь” започаткувало цілу низку видань,

серед яких журнали “Литературное поле” і “Русская словесность в школе”, альманахи “Крымский архив” і “Севастополь” [3, с.64-74].

Майже всі редактори київських видань для різних етносів одноставні у визначенні завдань подібної преси: часописи сприяють об'єднанню, вихованню самосвідомості, реабілітації народу, знаходженню свого гідного місця у колі інших народів багатонаціонального суспільства. Гасло “Україна – наш спільний дім” притаманне багатьом часописам. Скажімо, редакція журналу “Відродження” мету визначила лаконічно й гранично чітко: сприяти розбудові національної освіти, що є складовою архітектури миру та злагоди в державі. “Еврейские вести” обрали своїм гаслом слова із книги пророка Ісаї: “И перекуем мечи свои на орача, и копыя свои – на серпы, и не поднимет народ на народ меча, и не будут больше учиться войне”. Про спрямування газети “Арагац” говорять навіть рубрики: “Всі ми діти твої, Україно” та “Культура єднає народи”.

Як правило, загальне спрямування цих часописів – пропаганда культури, історії, традицій того чи іншого народу, висвітлення героїчного минулого в особах, публікація конкретних історичних документів, турбота не тільки про пам'ять, а й перспективи нації. На цьому шляху до самоствердження народів і їхнього поступу важливими є всі етапи – й утвердження власного імені, й формування та виховання національної свідомості, і збереження рідної мови, культури, звичаїв, віри тощо, й розбудова інформаційного і культурно-освітнього простору. Повсякчас залишається закономірне бажання: хочу знати, хто я є. Це – відкриття самого себе, світу своєї нації, з якою пов'язаний генетичним корінням чи духовним осягненням людського буття. З іншого боку – зростає зацікавлення: хто поряд зі мною, яке його ім'я і культура. Шлях порозуміння і консолідації не має альтернатив.

Етнічний характер і темперамент, традиції і культурно-психологічний досвід кожного народу своєрідно відображаються у ЗМІ в залежності від мети повідомлення, змісту події, існуючого етнічного стереотипу чи сформованого етнічного образу. Серед основних тем – економічні аспекти міжнаціональних стосунків, чинники попередження міжнаціональних конфліктів, висвітлення проблем етнічного співіснування в полікультурному просторі України. Але при багатьох позитивних моментах нерідко деякі видання і самі журналісти не позбавлені помилок і погрішностей у висвітленні, коментуванні, вираженості висновків відносно тих чи інших проявів національних амбіцій, розпалювання ворожнечі, спроб „відчуження” тих чи інших етносів від суспільного життя (подібні ситуації спостерігалися в діяльності газети „Сільські вісті” (у 2004 р. була закрита за розпалювання міжнаціональної ворожнечі), публікації неоднозначних матеріалів у журналі „Персонал” Міжрегіональної академії управління персоналом тощо).

Таким чином, панівні етнічні стереотипи традиційно вкорінюються не тільки на рівні побутового сприйняття, а й глибоко проникають у масову свідомість; часто якраз ЗМІ виконують „негативну” й недопустиму місію – сприяють поширенню соціального невігластва, появі міжетнічної напруженості. Хоча перевага має надаватися не протиставленню „себе” та „їх”, „своїх” і „чужих”, „білих” і „чорних”, „друзів” і „ворогів” (дискримінаційний принцип, адже на іншому полюсі вже сьогодні-завтра може виявитися єврей, поляк, циган, араб і т.д.), а передусім пізнанню етнічної психології, пошуку форм і способів взаємодії етнічних груп, з'ясуванню міжетнічних непорозумінь і методів їх подолання. Часто у публікаціях ЗМІ відбувається суб'єктивне ототожнення конкретного індивіда з образом етносу або певною рисою („гонований

ЕТНІЧНЕ РІЗНОМАНІТТЯ КИЇВСЬКОЇ ПРЕСИ: ПОШУКИ ТОЛЕРАНТНОСТІ

поляк”, „хитрий єврей”, „жорстокий чеченець”, „простакуватий росіянин”, „циган-шахрай” і т.д.). Саме в такій поверховій асоціації уже закладений конфлікт.

У процесі аналізу журналістських матеріалів популярних в Україні видань („День”, „Дзеркало тижня”, „Факты и комментарии”, „Киевские ведомости”) помітна тенденція до присвоєння „етнічних ярликів” у ситуаціях кримінального чи скандального звучання. На емоційній хвилі агресивного змісту відбувається зайва драматизація побутового конфлікту, нав'язування „простого вирішення”, коли винуватцем виявляється „чужий” – той, хто не піддається загальним соціально-психологічним нормам (наприклад, цигани, „особи кавказької національності”, китайці-торговці, легальні та нелегальні мігранти з країн Азії). У подібних випадках забувається етичний і професійний кодекс журналіста, адже легше суспільні невдачі, ускладнення, конфлікти культурно-мовного, демографічного, соціально-економічного, екологічного, конфесійного ґатунку пояснити лише зовнішніми обставинами – „підступами” інших етнічних груп. А це означає, що етнологічні знання, специфіка спілкування, розуміння міжетнічних комунікацій та взаємодій мають стати складовою частиною професійної діяльності журналіста. Невинадково особливості функціонування журналістики в багатоманітній етнокультурній системі, соціальний контекст преси етнічних груп, загальноцивілізаційні та демократичні процеси в багатонаціональних суспільствах неодноразово ставали предметом дослідження й обговорення практиків і теоретиків мас-медіа як в Україні, так і за її межами [1].

Список літератури

1. Блохин И.Н. Журналистика в этнокультурном взаимодействии: Учебн. пособие. – СПб., 2003; Колісник Ю. Преса національних меншин України в умовах становлення демократії (1992-1997). – Львів, 1999; Національна ідея та національна своєрідність у засобах масової інформації: Асиміляція чи інтеграція в багатонаціональні суспільства Центрально-Східної Європи: Матеріали „круглого столу”. К., 20-22 грудня 1996 р. – К., 1997; Преса національних меншин в Україні: Матеріали спецкурсу / Упоряд. Сидоренко Н.М. – К., 1998.
2. Засоби масової інформації / Українське законодавство. – К., 1999.
3. Київ: національно-культурні товариства та земляцтва: Довідник. – 2-е вид. – К., 2002.
4. Кодекс професійної етики українського журналіста // Приступенко Т. Теорія журналістики: етичні та правові засади діяльності засобів масової інформації: Навч. посібн. – К., 2004. – С. 303-305.

Поступила до редакції 15.08.2005 р.